M o l l a F ə t t a h

Sus, bihəja! O sənin qəlbinin sultanı isə, mən də sənin çisminin, həjatının sultanıjam.

T y k ə z b a n

Qardaş, sənə jalvarıram, bu iki çavanın göz jaşı tökməjinə bais olma. Onu bədbaxt etmə.

K y l s u m

Daji, mən də jalvarıram, Qıyncanı Məhəmmədən ajırma.

M o l l a F ə t t a h

Çəkilin, siz qadınların məsləhətinə qulaq asıb bu dynjada biabru, axirətdə də çəhənnəm oduna janmaq istəmirəm.

M ə h ə m m ə d

Ej mənim sejid atam, ej mənim axund dajım.

M i r K a z ı m a q a

Sus, şejtan məl'un! Sən dinsiz daha mənim evladım dejilsən! Çəkil. Evimdən çıq! Rəd ol!

M ə h ə m m ə d

Indi mən baqırıram. Vaj o millətin halına ki, sizin kibi jol göstəräni var!

(Getmək istəjir.)

Q ı y n c a

Məhəmməd, məni bunlara buraqıb haraja gedirsən?

K y l s u m

Qardaşım, məni də özynlə apar, burada qojma.

M ə h ə m m ə d

Səbr ediniz, ej qynca gyllərim. Məhəmməd sizləri bu zylmətdən, bu əzijjətdən, bu əzraillərin pənçəsindən xilas etmək ycyn gedir.

PƏRDƏ

ŞEJTAN

Bir pərdədə yc şəkilli pjes

1922

IŞTIRAK EDƏNLƏR:

Ş e i t a n. Iblis libasьnda. } Çinlər.
M a r z a v a n. }
Ç u r ç a n. }
T e j m u r. Dəmirci.
Ə l i. Onun oğlu, 12 jaşьnda.
A s l a n. Teimurun joldaşь. Dəmirci.
R i z v a n. Qommunist.
S a dьq K i ş i. Qoça kəndli.
H y s e j n q u l u. Kəndli.
Q a r a H y s e j n Kəndli.
Gylpəri, Nazpəri, Ş a h p ə r i, Kənd qьzlarь.

BIRINÇI PƏRDƏ

BIRINÇI ŞƏKIL

Səhnə bir daqıq göstərir. Ş e j t a n bir daş ystə oturmuş. Hyzurunda M a r z a v a n durmuş.

Ş e j t a n

Marzavan, Avropadan nə xəbər var? Söjlə.

M a r z a v a n

Babaçan, səpdijin toxumların barını tez görəçəksən. Firənglər tərəfindən qovulmuş Əmir Fejzəli ingilislər Əraqi-ərəbə sultan tə'jin etmişlər. Ingilislərin bu sijasətindən firənglər rənçidə olaraq tyrklərlə gizli my'ahədənamə baqlamışlar.

Ş e j t a n

Ha, ha, ha. Marzavan, bu işin aqibətini öz gözynlə görəçəksən. Şejtan babana əhsən dejəçəksən.

M a r z a v a n

Jaqın Şərq məsələsi əski Antantanı pozdu. Jeni antanta Uzaq Şərqə əl atır.

Ş e j t a n

Bu da iblis babanın insan qanı tökmək ycyn bir tələsidir.

M a r z a v a n

Almanların ölmyş çəsədindən myzəffər firənglər qorqurlar. Bilirmisən onlar nə tədbir etmişlər?

Ş e j t a n

Söjlə baqalım.

M a r z a v a n

Almanjada hərbə lazım nə şej varsa, toplajıb Firəngistana göndərsinlər.

Ş e j t a n

Tyrk-junan myharəbəsi nə haldadır?

M a r z a v a n

Qral Qonstantin əhd etmiş ki, ta Istanbulu alıb jenidən başına taç qojmajınça—qılınçını qınına salmasın.

(Çurçan daxil olur.)

Ş e j t a n

Söjlə görym ulu Qafqasda nə xəbər var, Çurçan?

Ç u r ç a n

Səni şad edəçək bir xəbər joq, babaçan.

Ş e j t a n

Söjlə baqalım.

Ç u r ç a n

Ulu Qafqas unutmuş tanrısını...

Ş e j t a n

Bu xəbər şad edir iblisini.

Ç u r ç a n

Səni də jad edən joqdur, babaçan.

Ş e j t a n

Buna mən hec inanmam. Çurçan. Bəşərijjət arasında olmaz elə zaman ki, şejtanı unudsun insan.

Çurçan

Gördyjymy söjləjirəm, babaçan.

Şejtan

Demək ki, ulu Qafqasda tökylmyr daha qan?

Çurçan

Xajır, babaçan:

Şejtan

Inanmam, Çurçan. Erməni, gyrçy, tyrk qan tökməsinlər? Bu nə halət? Bəs bəjlər, xanlar, qnjazlar neçə olmuşlar? Daşnaqlar, mysavatcılar, menşeviklər harda qalmışlar? Qocular, burzujlar, qolcomaqlar nə edirlər?

Çurçan

Çymləsini həkmdarlıqdan endirmişlər.

Şejtan

Kimlər?

Çurçan

Qommunistlər. Ulu Qafqasda başqa bir halət: byxl, həsəd, kin, kədurət, ədavət bysbytyn jox olmuş. Orada çan dejib çan eşidirlər.

Şejtan

Nə fəna xəbər gətirmişsən, Çurçan! Jer yzyndə sevgili bir məskənim vardisə, o da Qafqasdı. Qommunistlər onu məndən ala bilməzlər. Mənə iblis, mənə şejtan dejərlər. Erməni, gyrçy, mysəlman qardaş olmuşlar? Ha, ha, ha. Rahat jaşajıb çan dejib çan eşidirlər? Ha, ha, ha. (Ajaqa qalqıb.) Çurçan, Marzavan, mən onların iclərinə elə bir fitnə salım ki, jenidən bir-birini atəşə jaqsın, capsın, talasın, qırsın, oda atsın. Analar bətnindən balalar cıqarıb

nizəjə taqsın. Nəhrlər su jerinə qanlar aqıtsın. Bəhr sijah ilə Xəzərin icləri qızıl qan ilə dolsun. Kəndlər, şəhərlər, meşələr, qırlar od alıb məş'əl kibi jansın. Çəhənnəmə dönsyn!

Ulu Qafqas, hazır ol! Şejtan gəlir!

PƏRDƏ

IKINÇI ŞƏKİL

Səhnə dəmirci dykanını gəstərir. Əli kərvk basır. Tejmur ilə Aslan dəmir dəjyrlər.

Tejmur

Oqlum, kərygy bas. Joqsa jorulmusan?

Əli

Xajır babaçıqım, jorulmamışam.

Aslan

Jorulma, oqlum, sən zəhmətkeş balasısan. Sən işdən qorqma, qoj iş səndən qorqsun.

(Şejtan səjjah libasında daxil olur.)

Şejtan

Atəş... çahanda varsa tə'rifə lajiq bir şej o da sənsin. Ej jandırıçı od, səni gərdykdə qəlbim şad olur, ruhum rahat. Ej qırmızı işıq səni mən coq sevirəm!

Aslan

Joldaş sən kimsən?

Tejmur

Nə soruşursan? Dedijindən gərmyrsənmi bu adam atəşpərəstdir.

Şejtan

Doqru, mən atəşpərəstəm; cynky xamırım oddan juqurulmuş; odu mən coq sevirəm.

Aslan

Joldaş, bizim topraq azadə bir jerdir. Hər kəs nəjə sitajiş edirsə-etsin. Burada din, məzhəb ystə qovqa joqdur, mysəlman, xristijan, bytpərəst, atəşpərəst hamısı insandır, bizə qardaşdır.

Şejtan

Pəh, pəh, nə gəzəl məslək! Ej azəri tyrkləri mən səjjaham, dynjanı sejr edərək, buraja gəldim, belə səadətlə jaşajan insanlar gərmədim. Siz coq bəxtijarsınız... Əfsus ki... qonşu dyşmanlarınız bunu puc edəçəklər...

(Rizvan daxil olur. Şejtan onu gərmyr.)

Tejmur

Kimlər?

Şejtan

Gyrçylər ilə ermənilər.

Aslan

Səhv edirsən, joldaş, onlar bizim dostlarımızdır. Kəhnə ədavət, kəhnə həkymətlə getdi.

Şejtan

Ha, ha, ha. Ej sadədil azəri tyrkləri! Siz qəflətdəsiniz. Ermənilər, gyrçylər geçə-gyndyz jatmajıb jeni hərb ycyn silah hazırlajırlar. Intiqam, intiqam dejərək, myharəbə ycyn plan çəkirlər. Indi burada siz nə qajırırsınız?

Aslan

Kəndli qardaşlarımız ycyn əkin aləti qajırırıq.

Şejtan

Bu işləri buraqınız; geçə-gyndyz siz də onlar kibi qılınçlar, xənçərlər japınız. Firsəti fovtə verən aqil dejil, divanədir. Kecmişinizi jada salın. Siz

eјş-işrətə məşqul olduqda, onlar top, tyfəng jьqьb hazьrlaşьrdьlar. Gərdynyzmy, gözəl vətənimizi nə hala saldьlar? O gynlərinizi unutdunuzmu? Vuruşmaqьnьzьn sonu neçə oldu? Gözəl vətəniniz viranəjə döndy. Qanlarьnьz aqьb sellərə döndy, arvad-uşaqlarьnьz cəllərə dyşdy. Bunu unutdunuzmu?

Tejmur

Sən kimsən? Bunu haradan bilirsiniz?

Şejtan

O zaman mən burada idim.

(Rizvan pusqudan cьqьb iləri gəlir.)

Rizvan

Doqrudur, o zaman sən burada imişsən. Buna şəkkim joqdur. Joldaşlar, bajaqdan bəri mən bu hərifi dinləjirəm. Bunun kim olduqunu anlajьrsьnьzmь?

Aslan

Kim olduqunu bilmirəm. Lakin sözlərindən, gözlərindən şərarət odu jaqьr. Mən bunu göryrəm.

Rizvan

Doqrudur, joldaşlar, insanь bir-birilə vuruşduranlar belə hərifləərdir. Bunlara provaqator dejərlər. Bunlarьn əsli adlarь Şejtandьr. Joldaşlar, bunlara aldanmajьnьz. Gyrçy, erməni zəhmətkəşləri bizə dyşman dejillər. (Şejtan joq olur.) Onlarь bizlərlə toquşduranlar belə şejtanlar idi. Harada belə ara qarьşdьran adam gərdynyz dutub bizə veriniz (dönyb baqьr) baq, hərif giriz vermiş, hərgah dyz adam idi nə ycyn qacdь?

Tejmur

Joldaş Rizvan? Qorqmajьn. Belə fitnələrə aldanmarьq. Qonşularьmьz ilə də qardaşlьqь pozmadьq.

Rizvan

Elə də lazьmdьr. Indi iş dalьnça. (Cьqьr.)

Aslan

Oqlum Əli, kərygy bas!

PƏRDƏ

YCYNÇY ŞƏKIL

Səhnə S a d ь q kişinin kumasьnь göstərir. Həjətda N a z p ə r i çorab höryr, G y l p ə r i paltar və Ş a h p ə r i də kəmlək tikirlər. Ş e j t a n səjjah libasьnda qoltuqunda bir qutu həjətə daxil olur. Qьzlarь baş aşaqь işləjən halda gördykdə öz-özynə:

Şejtan

Nə gözəl fyrsət! Bu Həvva evladlarьnь aldadьb buradan aparmalь. Sonra—qьzlarьnьzь dyşmanlar aparmьş—dejə fitnə salmalь... (Qьzlara.) Jarəb, bunlar nə gözəl qьzlardьr? Sanki göjdən enmiş pərilərdir. Isminiz nədir, mələklər?

G y l p ə r i

Mənimki Gylpəri.

N a z p ə r i

Mənimki Nazpəri.

Ş a h p ə r i

Mənimki də Şahpəri.

Şejtan

Demədimmi siz pərisiniz? Simalarьnьz buna şahiddir. Siz kibi pərilərə belə işlər jaraşarmь? Toqda, gözəlim (Nazpərinin əlini əlinə alьb) bu şumşad kibi barmaqlara nə jaraşar gözəlim?

G y l p ə r i

Həna jaqmaq. (Gylyşyrlər.) Ha, ha, ha.

Şejtan

Bunlarьn nə gözəl səsləri var? Sanki səma musiqisidir bu sədalər. (Bir jaqut yzyg Nazpərinin barmaqьna taqьr.) Indi baqьnьz?

G y l p ə r i

Ah, nə gözəldir? Neçə parlaqdьr? Kaş mənim elə bir yzyjym olajdь!

Şejtan

Səbr et, gözəlim, sənin barmaqьna başqa bir qaş jaraşar. Baq, oda bu! (Almas yzyjy onun barmaqьna taqьr.)

Şahpəri

Doğrudan da nə jaraşьqlьdьr?

Şejtan

Mənim qutumda sizlərə lajьq şejlər coqdur. (Rəng-bə-rəng şişə mьnçьqlarь göstərir.)

G y l p ə r i

Ah, nə gözəl şejlərdir!

Şejtan

Indi siz pərilərə nə lazьmdьr?

Şahpəri

O şej ki bizim kəndli atalarьmьzda joqdur. Pul lazьmdьr ki, bu şejləri səndən alaq.

N a z p ə r i

Şahpəri dyz dejir. Bizim atalarьmьz kasьbdьr.

G y l p ə r i

Kaş bu şejləri bizə göstərməjəjdin, baba!

Şeytan

Gözəl şey görmək savabdır. Göryrəm bunları almaqa sizdə para joqdur. Lakin mən də sizin köməjinizə möhtaçam. Hərgah mənim təklifimi qəbul edərsinizsə, bu yzykləri sizə baxışlaram.

Gylpəri

Mən qəbul edərəm.

Nazpəri

Mən də.

Şeytan

Coq saq olun! Indi dedijimə jaqşı fikir veriniz. Mən böjyk təbibəm. Qədim bir tibb kitabında oqumuşam ki, sizin bu daqlarda bir nev' cicək bitir. Bu cicək indijə kibi myaləçəsi tapılmajan vərəm xəstəliginə dərmandır. Mən bu məqsədlə uzaq vətənimdən buraja gəlmişəm. Bu daşları da satıb özymə jemək və jol xarçı dyzəldirəm. Mən sizin bu daqlarınıza nabələdəm. Gözlərim də siz çavanlarınkı kibi iti dejil. Əgər mənə kömək edib o cicəji tapa bilsək, göstərdijim çəvahirlərdən sizə pəşkəş verərəm və jazdıqım tibb kitabında siz pərilərin adlarını da qejd edərəm. Görynyz insanlara nə böjyk xidmət edirsiniz? Adlarınız da min illərçə dillərdə söjlənər. Razı olursunuzmu?

Çymləsi

Razıjıq.

Gylpəri

Ançaq atalarımızdan izn almaq lazımdır.

Şeytan

Joq. Onu etməjin. Qorquram sizi qojmajalar və bu sirr öz aramızda qalmalıdır. Coq gəzmijəçəjik. Bəlkə baxtımız gətirdi, tez tapdıq. Gedək, qızlarım

Qızlar

Gedək. (Ajaqa qalqırlar. Bu halda Rizvan daxil olur.)

Şeytan

Jenə bu şiş papaq nə pis vaqtda gəldi!

Rizvan

Baçılar, işlərinizi qurtardınızmı?

Gylpəri

Xajır, bir az qalıbdır.

Rizvan

Joldaşlar, tənbəllik etməjin. Özynyz bilirsiniz ki, alman qardaşlarımız açından qırılırlar, cıplaq balaları sizin köməjinizə möhtaçdır. Bir saat geçikməjiniz, neçə mə'sum uşaqların ölymynə bais olar. Bu barmaqlarınızdakı yzyklər hardandır?

Şahpəri

Bu kişidən almışıq. (Rizvan diqqətlə Şeytana baqır.)

Rizvan

Ha, tanıdım; həmin hərif. Yzyklərinizə baqım. (Göstərirlər. Şeytan qacır.) Bunlar qijmətli daşlar dejillər, şişədir.

Gylpəri

Vaj sənə lə'nət. Şeytan kişi, biz də elə bilirik ki, qijmətli daşlardır. Nə jaqşı hələ pul verməmişik.

Nazpəri

O cicək aqtarmasa da hilədir.

Rizvan

Nə cicək?

Gylpəri

Dejirdi ki bizim daqlarda vərəm naxoşluquna dərman bir cicək bitir. Bizi onu aramaqa aparırdı.

Rizvan

Onun tələsindən jaqşı qurtardınız. Bu sizə bir dərs olsun. Bundan sonra belə şejtan şəxslərə aldanmajınız. Bu adam dəmirci joldaşları da aldatmaq istəjirdi. Daha durmajın iş dalınça. Bir azdan sonra gələçəjəm, ona kibi siz də işlərinizi qurtarınız. Sadıq babaja dejin ki, ianə şejlərini buraja toplasın, gəlib sijahı edəçəjəm. (Gedir)

Nazpəri

Gedək, işlərimizi qurtaraq. (Nazpəri və Şahpəri kumaja girirlər. Sadıq kişi həjətə daxil olur.)

Sadıq kişi

Gylpəri, Rizvan gəlmişdirmi?

Gylpəri

Bəli, gəlmişdi. Indiçə getdi; dedi ki bir azdan sonra gələçəjəm. Sadıq baba şejləri toplasın, gəlib sijahı edəçəjəm.

Sadıq kişi

Jaqşı, get gələn adamlar ycyn cərək hazırla.

Gylpəri

Baş ystə (Kumaja girir. Qara Hysejn dalında bir cuval, həjət qapısından girir.)

Sadıq kişi

Gətir oqlum? Gətir, ruzun bol olsun. Bir əvəzinə min alasan.

Qara Hysejn

Sadıq baba, özyn bilirsən ki bu il taxılım az oldu. Özymyzə catmır.

Sadıq kişi

Bilirəm, oqlum, sən də onu bil ki Almanjadakı qardaşlarımız açından ələf jejirlər. Aqaçların qabıqlarını gəmirirlər. Allah kərimdir. Bizlər bir-birimizə kömək edib təzə məhsula cıqarıq, amma onlar açından tələf olurlar.

(Həsənqulu dalında cuval daxil olur)

Sadıq kişi

Oqlum, Həsənqulu, sənin bu ehsanın hamısından qijmətlidir; cynky sən kasıbsan, el özy səni ianə ilə saqlajır.

Həsənqulu

Sadıq baba, o gyny joldaş Rizvan Almanja açlıqını elə halda naqıl etdi ki, nə dejim? O vaqtdan bəri cərək boqazımdan getmir. Zibil eşib symyk arajan qardaşlarımız gözymyn qabaqında dururlar.

Qara Hysejn

Mənim balaça oqlum da cərək jejəndə öz pajından ajırır ki, jıqıb aç uşaqlara göndərəçəjəm.

Həsənqulu

Sadıq baba, bir şej jıqa bilmişsənmi?

Sadıq kişi

Allah bərəkət versin, beş jyz puta qədər toplanmışdır. Hər kənd bir belə jıqsa, açların imdadına catarıq.

(Aslan ilə Tejmur daxil olurlar.)

Aslan

Sabahınız xejir.

Sadıq kişi

Aqibətiniz xeyir. Mənə görə qulluq?

Tejmur

Sadıq baba, bzi şəhərdən göndəriblər ki, kəndli qardaşlarımıza kömək edək.

Aslan

Dəmircijə möhtaç nə işiniz var isə, qajıraçajıq.

Həsənqulu

Mənim baltam sınıbdır.

Qara Hysejn

Mənim də dəhrəm və dərjazım!

Tejmur

Joldaşlar, hamısının qajıraçajıq, arxajın olunuz.

Sadıq kişi

Evladlarım, mən bu jaşa catmışam, belə qardaşlıq, joldaşlıq dəvranı görməmişəm. Çymlə insanlar birdir—dejən coq olmuş, lakin indiki kibi bolşeviklərdən səvajı əmələ gətirən olmamışdı.

(Şejtan təbib libasında, qoltuqunda bir davaçat qutusu daxil olur.)

Sadıq kişi

Kimsən? Sən'ətin nədir?

Şejtan

Mən təbibəm.

Həsənqulu

Nə jaqşı vaqtda gəlmişsən. Mənim balaça qızım naxoşdur.

Qara Hysejn

Mənim də arvadım.

Şejtan

Mən saqlara həkimlik edirəm.

Tejmur

Qəribə təbibdir, saqları saqaldır...

Şejtan

Bəli, saqları saqaldıram. Saq mən o şəxsə dejirəm ki bu dynjada hec bir qəmi və qyssəsi olmaja. Hansının dərdi joqdur? Hərəniz bir dərdə mybtəlasınız. Mən ömrymy sərf edib bu dərmanları içad etmişəm. Bunların hər birində başqa bir xasijjət var. (Bir şişə göstərir.) Bu dərmandan bir finçan icənin bədəni qızışıb qyvvətə gəlir. Birin də icərsə, qəm-qyssəsi gedib şad və xyrrəm olar. Birisini də icərsə, qızmış şirə dönyb pəhləvan tək mejdanda mybariz istər. Bu dərman da juqusuzlar ycyndyr. Bir həb atsa, şirin juquja gedib rahat olar. Lakin dərmanlarımın şahi budur.

Bunu qəljanın başına qojub cəkəndə adam ycyn bir başqa aləm acılır. Onu tə'rif etməkdən özym də açizəm. Bir, sözlə rəbbiniz və'd etdiji çənnəti bu dynjada göryrsynyz.

Rizvan

Mən sən hərifi jenə də göryrəm.

Şejtan

Jenə bu şiş papaq!

Rizvan

Joldaşlar, bu hərifi jhatə ediniz. Qacmaqa qojmajınız. (Onun ətrafını alırlar.)

Rizvan

(qutudan şişəni əlinə alır)

Bilirsinizmi bu nədir?

Hamı

Xayır.

Rizvan

Bu şeytan içadi qonjaqdır. Bunu icib məst olanları və nə halda və nə çyr fəna işlər japdıqlarını görmyssynyz.

Sadıq kişi

Ha, adamı qızmış aslana döndərdijini anladım.

Rizvan

Bu da tirjakdır. Həbbini atanları nə hala salır. Onu da görmyssynyz.

Aslan

Ej hərif, bizi bunlarla aldadırdın?

Rizvan

Bu da əsrardır. Bunu cəkən adam bir hala dyşyr ki, at ləpiri kibi su onun gözyndə bir bəjyk caj görynyr. Paltarını sojunur ki o cajı yzyb kecsin. (Gylyşyrlər.)

Tejmur

Vaj sənə lə'nət, hərif gör bizi nəjə öjrədirmiş?

Aslan

Tejmur, dejəsən o bizi aldadan şəxsə oqşajır.

Rizvan

Onun özydyr, ançaq libasını dəjişdirmiş. Bir az bundan iləri başqa surətdə qızlarınızı aldadıb daqlara aparmaq istəjirdi, mən qojmamışam.

Qara Hysejn

Pəs nə yçyn bunu dutub həbsə almajırsınız?

Rizvan

Dutulaçaqdır və çəzasın da alaçaqdır. Qojun görək kimdir.

Həsənqulu

Kim olaçaqdır? Şərir fəsadcının biri.

Şejtan

Rytbəmi azaltma.

Rizvan

Bəs sən kimsən?

Şejtan

(yst libasını atır)

Şeytan.

Çymləsi

Şeytan!

Şejtan

Ej vaj bu nə aləm, bu nə devran, bu nə halət
Nerdən jetib insanlara beylə məlakiijət
Bu bəndələrim-qullarım hər an mənə tabe'
Olsunmu o zəhmətlərim indi hamı zaje'
Qan jaqdıraram fitnə ilə ərzə səmadən,
Qorqmam nə bəşərdən, nə mələkdən, nə qəzadən:
Beş guşəli jıldız məni məqlub edir ej vah,
Mənsə jənə öz qyvvəi-nacizimə gymrah
Qacmaq, buların əmri olubdur mənə myşkyl
Etmək gərək ol Asijadə fitnəni təşkil
Ha! ha! ha!

PƏRDƏ

YENI HƏYAT

Bir pərdəli pyes

1923